

„EGY HAJÓBAN EVEZŐ” MAGYAROK ÉS VIKINGEK.

Közösségi és kísérleti régészet valamint a hagyományörző csoportok Magyarországon

KATONA CSETE

Magyar Régészet 8. évf. (2019), 4. szám, pp. 45–49. doi: <https://doi.org/10.36245/mr.2019.4.1>

A közösségi régészet hazai művelői között nagy számban találunk „hagyományörzőket” – az angolszász szóhasználatot átvéve „re-enacter”-öket –, akik a különböző bemutatók mellett történelmileg hitelesnek vélt kísérleteket is végrehajtanak, arra törekedve, hogy rekonstruálják a történelmi múlt valamilyen töredékét. Ezek a kísérletek azonban ritkán lépnek túl az anyagi kultúra egyes elemeinek rekonstrukcióján, és így aligha készítetik a kutatókat történelmi koncepcióik átgondolására. Ennek ellenére a hagyományörzők által végzett kísérletek a kulturális örökség „ápolásának” érdekes válfajai, melyeket a mai modern kulturális emlékezet szemszögéből is érdemes vizsgálnunk. Ebben a cikkben két ilyen kísérletet mutatunk be, amelyekben magyarországi történelmi hagyományörző csoportok vettek részt.

A viking hagyományörző csoportok és az általuk szervezett fesztiválok a világ minden táján népszerű programot jelentenek. A jelenség főként azokban az országokban terjedt el, melyek története kapcsolatban áll a viking örökséggel, a 8–11. század közepe közötti viking korrával. Ennek fényében első pillantásra meglepőnek tűnhet, hogy miért alakult ki hazánkban ilyen széleskörű érdeklődés a vikingek iránt, hiszen a magyar történelemnek legfeljebb ritka kapcsolatai lehettek a középkorban a távoli Skandináviával. Nem véletlen az sem, hogy Magyarországon a hagyományörzők programjaiban és a közérdeklődés fókuszában legtöbbször a magyarok ősi steppei múltja áll. A magyar hagyományörző közösség azonban a hagyományos ősi magyar múlt iránt tanúsított figyelem mellett a honfoglaló magyarság kortársaival is szélesítette látómezejét. A magyarokat is érintő kelet-európai eseményeknek ugyanis szerves résztvevői voltak az ide érkező vikingek, akiket a források többnyire ruszoknak neveznek. Éppen emiatt a hagyományörző programokban a „keleti viking” vagy rusz örökség sokszor egybeolvad a magyar múlttal. Ez remekül illusztrálható két népszerű régészeti kísérlet – egy szabadtéri múzeum és egy viking hajótúra – példáján keresztül is. Ugyanakkor érdemes azt is megemlíteni, hogy viking fesztiválok és történelmi hagyományörző programok nem csak az európai országokban léteznek. Ilyen csoportok ismertek többek között Új-Zélandról, Peruból és Dél-Afrikából is, bár ezek marginális jelentőségűek és létük a vikingek iránti általános érdeklődéssel magyarázható, mely a karib-tengeri kalózokhoz vagy a japán samurájokhoz hasonlóan a világ minden táján megjelenhet.

AZ EMESE PARK ÉS A VIKINGEK

A viking és magyar hagyományörzés egyidejűleg van jelen a Budapesttől nem messze található Szigethalmon működő szabadtéri múzeumban, az Emese Parkban. A park már nevében is kettős identitással él: a magyarok ősnévén kívül a név az angol „kora középkori település” (*European Medieval Settlement*) mozaikszavára (E-Me-Se) utal.¹ A honlapon „múzeumfalunak” nevezett hely egy 10–11. századi (néhány elemében még későbbi) magyar település fiktív reprodukciója kapukkal, erődítésekkel, csarnokkal, istállóval és egyéb, állattenyésztéshez és kézműves tevékenységhez használt melléképületekkel. A múzeum egy korábbi katonai bázis helyére épült, így (más hasonló intézményektől eltérően) nincs kötődése semmilyen régészeti lelőhelyhez. A park a történelmi hagyományörzés és a közösségi régészet terméke: különböző ismeretterjesztő eseményeknek, hagyományörző tornáknak, hajótúráknak és előadásoknak ad otthont, miközben arra törekszik, hogy szórakoztató formában terjesszen történelmi ismereteket.

A park felépítése azonban meglehetősen eklektikus, azaz nem egyértelműen meghatározott tudományos eredmények közvetítésére készült. Mindezt jól mutatja, hogy magyar, Árpád-kori jellege ellenére viking

¹ <http://www.emesepark.hu/html/magunkrol.html> [Hozzáférés dátuma: 2018. 05. 09.]

Katona Csete • „Egy hajóban evező” magyarok és vikingek. közösségi és kísérleti régészet valamint a...

településekre jellemző részletek is fellelhetőek benne. Korábban egy viking erődepítmény is állt a parkban, melyet „Tyrkerborg”-nak („Tyrker vára”) kereszteltek el, utalva az izlandi *Grænlendinga saga* Tyrker nevű szereplőjére, aki az ezredforduló körül a vikingekkel utazott Amerikába. Tyrkerről úgy tartják, hogy „türk” jelentésű nevéből adódóan magyar lehetett (PIVÁNY, 1903). A kérdés, hogy tudományos szempontból mennyire helytálló ez az értelmezés, most kevésbé lényeges, mint az, hogy a köztudatban Tyrker alakja beivódott azon bizonyítékok sorába, melyek összekötik a magyarok és a vikingek történelmét. A magyar hagyományörzés egyik emblematikus alakja és az Emese Park üzemeltetője, Magyar Attila szintén a Tyrker becenevet használja. Noha Attila elkötelezett az ősi magyar múlt hagyományainak őrzése mellett, maga is úgy látja, hogy a vikingek a magyarok kortársaiként fontos részét jelentik a hazai történelmi örökség ápolásának. Mint az egyik első magyarországi „re-enacter”, Attila visszaemlékszik az első „magyar vikingek” megjelenésére. A mozgalom kezdetekor, az 1990-es években a honfoglaláskori hagyományörzők szükségét érezték a korabeli szövetségesek és ellenségek megjelenítésének, hogy újrarájátszhassák a korabeli csatákat. Ennek egyik következménye az volt, hogy már az Emese Park megszületése előtt, 1999-ben felhúztak egy viking kori hosszúházat az Ezüstfa Várudvar nevezetű budapesti régészeti parkban. Attila Szigethalmon is több vikingekhez kötődő éves összejövetelt rendez. Ilyen például a február végi „télkergetés”, a témára felfűzött különböző hajós túrák és a sajtóságos „Magyarok és vikingek Szent István udvarában” nevű találkozók² (1. kép).

A park és a viking örökség további kapcsolatát példázza, hogy 2007-ben a bécsi norvég nagykövet, Bante Angell-Hansen és Izland tiszteletbeli magyar konzulja, Utassy Ferenc jelenlétében szimbolikusan egy faragott oszlopot állítottak fel az időközben lebontott viking erőd helyén, ahova egy skandináv hosszúházat terveztek építeni (CSORDÁS, 2007). Az északi országok képviselői mellett a parkot egyre nagyobb számban látogatják a Skandináviából érkező hagyományörzők is.³

A magyarországi hagyományörzők az ehhez hasonló megmozdulásokat – vagyis a viking múlt beágyazását a magyar kulturális örökségbe – különböző modern kutatók munkájával igazolják, például azzal az elmélettel, hogy Géza nagyfejedelem és Szent István király testőrségében rusz zsoldosok is jelen voltak (VÖ. KATONA, 2017a).

A másik ilyen, a magyar és a skandináv örökséget összekötő, népszerűsítő régészeti kezdeményezés különféle hajós kísérletek formájában öltött testet. A skandináv országokban nagy hagyománya van a viking hajóreplikák készítésének, mind népszerűsítő, mind tudományos céllal. Magyarországon korántsem ez a helyzet, ezért is figyelemre méltó, hogy az Emese Park három rekonstruált viking hajóján is túrákat kínál a

1. kép. A „magyarok és vikingek Szent István udvarában” című re-enactment esemény poszterje.

(Forrás: <http://www.nemzetibulvar.hu/wp-content/uploads/2012/09/emese-park-2012.gif>)

[Hozzáférés dátuma: 2018. 05. 12.]

² Magyar Attila személyes közlése, 2018.

³ Magyar Attila személyes közlése, 2018.

Katona Csete • „Egy hajóban evező” magyarok és vikingek. közösségi és kísérleti régészet valamint a...

területén lévő tavon (2. kép). A viking-magyar identitás keveredése két hajó nevében is tetten érhető: a *Toportyán* a magyar nádi farkasról, míg a *Kalamóna* a magyar mitológia rettenetes sárkányáról (a szelek uráról) kapta a nevét. A két viking hajó tehát a magyar kultúrához és történeti hagyományhoz kötődő neveket visel.

A két megnevezett (egyenként 7 és 11 méter hosszúságú) hajó egy kisebb kísérleti régészeti vállalkozásban is részt vett: 2017-ben hagyományörzők egy csoportja megkerülte velük a dunai Csepel-szigetet. A hajótúra három napon át tartott, melynek során 120 km-t tettek meg a folyón, ennek felét ellenszélben és árral szemben. A kísérlet ugyan próbára tette a legénység teherbírását, de semmilyen tudományos elméletet nem cáfolt meg vagy nem támasztott alá. Bár a kisebbik hajót földön szállították vissza a parkba, amit akár a viking csónakok szárazföldi szállíthatóságának tesztjeként is értékelhetnénk, a nagyobbik (egy tonnát nyomó) hajót már autóval kellett a folyóhoz vontatni. A túrázók nem tűztek ki maguk elé kutatási kérdést és nem is vontak be hivatásos kutatókat (régészeket vagy történészeket) a vállalkozásba. A viking hajótúra fő tapasztalatai inkább maguknak a hagyományörzőknek voltak fontosak, elsősorban túróképeségük határait mérték fel vele. Az evezés, a hajók fedélzetén folytatott étkezések, a rossz idő okozta kellemetlenségek, a part menti táborverés és a szabadban eltöltött éjszakák nehézségeinek leküzdése volt az utazás fő célja.⁴

2. kép. Magyar vikingek eveznek az Emese Park taván. (Forrás: http://www.emesepark.hu/foto/14-keptar/12006339_1051899798155098_1166011273298545322_n.jpg [Hozzáférés dátuma: 2018. 05. 12.]

Götlandtól Isztambulig

Viking hajó a Bodrogon

A mindinkább világhírnévű viking hajó a Bodrogon a szokatlan feladatra vállalkozott az a svéd csoport, mely július 23-án a kisse megáradt Bodrog hátán Sárospatakhoz érkezett.

Erik Nyhlen, az Uppsala Egyetem régészprofesszorának a vezetésével azt az utat járja végig, melyet nagyhírű elődei, a normannok, a vikingeknek nevezett vezérek parancsnoksága alatt 930–980 között gyakran megtették. Az egyárboc kis hajó tiszonyi legénységgel Svédország déli partjaitól indult, hogy Európát átszelje az út végére Isztambulban kőssön ki.

A kalandozó kedvű normannok a VII. századtól kezdve fokozatosan terjeszték ki hatalmukat a Balti-, az Északi- és a Földközi-tenger országaira. A IX–X. században megtámadták Angliát, Skóciát, Írországot, majd az írek által a VIII. században felfedezett Iztandót. Az Iztandi normann telepések Vörös Erik vezetésével 982-ben eljutottak Grönlandra is. Vörös Erik fia, Leif 1000 körül Amerikáig hajózott. Észak-Amerikában három telepet is létesítettek, melyek csak rövid ideig éltek és hamar feledésbe merültek.

A szákmányszerzésért, rab- és szolgákért folyó normann hódítások egy másik irányba Európa belseje. A hajózható folyókra hatoltak be a szárazföldi területekre. Kegyetlenkedtek, raboltak, fosztogattak, rettegésben tartották a lakosságot. 885–886-ban tíz hónapon keresztül ostromolták Párizst, de nem tudták megtörni védői szívós ellenállását.

Kelet-Európában varjagóknak nevezték a normannokat. Az orosz krónikák megemlékeznek a „varjagóktól a görögökhöz vezető nagy

út”-ról, mely a Finn-öböl fölött orosz, lengyel és magyar területeken keresztül a Fekete-tengerhez vezetett.

Erik Nyhlen professzor vezetésével ez, utóbbi, eddig kevésbé ismert útvonalat járják be most a késői utódok, immár békében. Barátokat, segítőkész társakat találva az érintett országokban.

A hajó Götlandban, Svédország déli részén, egy kis szigeten készült. Götland nevében megőrizte a népvándorláskor egyik legerősebb népének a gót népek az emléket. A kapitány alig 25 éves, foglalkozása ácsmester. A legénység a mai götlandi társadalom kicsinyített mása: munkás, egyetemi hallgató, földműves, újságíró, katonatiszt, filmoperatőr,

egyetemi tanár együtt küzd most a nagy ed megvalósításáért. A hajó a X. századi viking hajók mintájára készült. Felszerelése sem különbözik az eredetitől, nélkülöz mindent a kényelmi berendezést. Szárazföldön fából készült kerekekben tartja a legénység.

A modern technika most háttérbe szorult, és kizárólag a biztonságot szolgálja. Motoros mentőcsónak és a part mentén tereplő autók kísérik az expedíciót. Sárospataknál a Jósza András Múzeum munkatársai köszöntötték a bátor svédeket és kívánták jó utat, jó szelet a nagy utazáshoz.

Nagy Ferenc

3. kép. A Kelet-Magyarország című lap cikke a Krampmacken expedícióról.

(Forrás: NAGY, 1985, p. 4.)

A kísérlet a Visztuláról indult és összesen 131 napot vett igénybe, miközben a hajót 658 km-en keresztül szekérrel kellett vontatni (NYLÉN, 1987). Noha a Krampmacken által bejárt útvonalat nem említik történelmi források és nem valószínű, hogy a vikingek gyakran használták volna, a kísérlet felvillantott egy lehetséges történelmi alternatívát a kelet-európai viking vízi úthálózatra vonatkozóan (KATONA, 2017b). A szakértők bevonásával végrehajtott hasonló kísérletek egyelőre hiányoznak a magyarországi hagyományörzők kísérleti régészeti palettájáról, bár érdemes hozzátenni, hogy az erre vonatkozó és jelentős eredményekkel járó közös projektek többnyire külföl-

⁴ Csepel-sziget kerülő vikinghajózás, 2017. március 17–19. <http://members.upc.hu/venczel.gabor1/hajotura.jpg> [Hozzáférés dátuma: 2018. 04. 24.]

Katona Csete • „Egy hajóban evező” magyarok és vikingek. közösségi és kísérleti régészet valamint a...

dön is a tudósok és nem annyira a hagyományörzők kezdeményezésére indultak meg (PRICE & MORTIMER, 2014; GARDELA, 2016). A magyar hagyományörzés eddig a steppei nomád lovas hadviselés technikáinak (pl. a lóhátról nyilazásnak) a tesztelésére szorítkozott, ez azonban csupán korlátozott eredményekhez vezetett (IGAZ, 2007). Annak ellenére, hogy tudományosan jóval kimunkáltabb küldetésről van szó, a svéd expedíciója többnyire ismeretlen maradt a magyar tudományos kutatók és a nagyközönség számára. Ezzel szemben az Emese Parkban található viking hajók a népszerű brit tv-sorozat, a *The Last Kingdom* forgatásán is szerepelnek. Ez is kiváló példa arra, hogy a nagyközönség mi alapján alakít ki képet magában a történelmi múlt egy-egy szeletéről.

AJÁNLOTT IRODALOM

KASZA, Cs., 2017.

A viking sárkányhajók. *Határtalan régészet*, 2(1), pp. 17–20.

KATONA, Cs., 2018.

Viking zsoldosok a IX–XI. századi Kelet-Európában. *Hadtörténelmi Közlemények* 131(4), pp. 811–833.

MAGYAR, A., 2014.

Történelmiélelmód-rekonstrukció, avagy a 10–11. századot bemutató *reenactment* központ Szigethalmon (Emese Park élő múzeumfalu). In: Sudár Balázs et al. (szerk.): *Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, pp. 421–424.

NAGY, F., 1985.

Götlandtól Isztambulig. Viking hajó a Bodrogon. *Kelet-Magyarország*, 188, p. 4.

RÁCZ, T., 2019.

Közösségi régészet. Egy új kutatási eljárás születése. *MúzeumCafé* 13(4), pp. 148–157.

ROESDAHL, E., 2007 [1987].

A vikingek. Budapest: General Press.

BIBLIOGRÁFIA

CSORDÁS, L., 2007.

Viking kaland Szigethalmon. *Népszabadság*, 2007.07.02. [Internet] Forrás: <http://nol.hu/archivum/archiv-452344-259234>. [Hozzáférés dátuma: 2018. 05. 10.]

EDBERG, R., 2009.

Experimental “Viking voyages” on Eastern European rivers, 1983–2006. *Situne Dei 2009. Årsskrift för Sigtunaforskning utgiven av Sigtuna Museum / Annual of Sigtuna Research Published by Sigtuna Museum*, pp. 35–46.

GARDELA, L., 2016.

Vikings Reborn: The origins and development of Early Medieval Viking re-enactment in Poland. *Sprawozdania Archeologiczne*, 68, pp. 165–182. doi: <https://doi.org/10.23858/sa68.2016.009>.

Katona Csete • „Egy hajóban evező” magyarok és vikingek. közösségi és kísérleti régészet valamint a...

IGAZ, L., 2007.

Kísérleti régészet Magyarországon és külföldön: néhány példa különböző történeti korszakok kísérleti régészeti úton történő „életre keltésére”. Megjegyzések az Árpád-kor harcászatának a kísérleti régészet módszereivel történő rekonstrukciós kérdéseire. *Aetas*, 22(4), pp. 161–169.

KATONA, Cs., 2017a.

Vikings in Hungary? The theory of the Varangian-Rus bodyguard of the first Hungarian rulers. *Viking and Medieval Scandinavia*, 17, pp. 23–60. doi: <https://doi.org/10.1484/j.vms.5.114350>.

KATONA, Cs., 2017b.

Rusz-varég kereskedelmi útvonalak a IX–X. századi Kelet-Európában és a Kárpát-medencében. *Jósa András Múzeum Évkönyve*, 59(2), pp. 233–252.

NYLÉN, E., 1987.

Vikingaskepp mot Miklagård. Krampmacken i Österled. Stockholm: Carlsson.

PIVÁNY, J., 1903.

Magyar volt-e a Heimskringla Tyrker-je? *Századok*, 43(7), pp. 571–577.

PRICE, N. & MORTIMER, P., 2014.

An eye for Odin? Divine role-playing in the age of Sutton Hoo. *European Journal of Archaeology*, 17(3), pp. 517–538. doi: <https://doi.org/10.1179/1461957113y.0000000050>.

SINDBÆK, S. M., 2013.

All in the same boat. The Vikings as European and global heritage. In: D. Callebaut, J. Mařík & J. Maříkova-Kubková, eds., *Heritage Reinvents Europe. Proceedings of the International Conference, Ename, Belgium, 17–19 March, 2011*. EAC Occasional Papers 7. Budapest: Aduprint, pp. 81–87.